

УДК 37.013.42

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-110-3-106-115>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ З ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ПРАКТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Л. Л. Парасочка

ORCID 0009-0008-1613-3621

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасного освітнього закладу – формуванню основ духовності та духовно-практичної позиції здобувачів освіти, що є необхідною невід’ємною складовою системи освіти України. У роботі акцентовано увагу на важливості інтеграції моральних та духовних компонентів у зміст освіти. Також в статті розглядається питання про створення освітнього середовища, яке могло б впливати на розвиток основ духовності та духовно-практичної позиції здобувача освіти початкової школи. Особлива увага приділена розвитку духовної компетентності здобувачів освіти, що є важливою складовою Нової української школи (НУШ) та сучасної педагогіки. Духовна компетентність є важливою складовою життєвої компетентності, яка включає в себе виховання моральних і духовних якостей, формування вміння орієнтуватися в складних життєвих ситуаціях. У зв’язку із цим, стаття спрямована на виявлення інноваційних підходів до організації освітнього простору в початковій школі.

У роботі представлена модель інтеграції християнських цінностей у шкільні предмети. Така інтеграція передбачає дивитися з погляду Божих перспектив та намірів щодо людського життя на освітні цілі та зміст свого навчального предмету, на взаємини у шкільному співтоваристві. Завдяки такій інтеграції відбувається залучення учнів до християнського образу мислення у навчанні, а педагогічна діяльність заохочує до розуміння християнських чеснот та відповідних дій. Основними методами дослідження є методи аналізу і синтезу. Таким чином, стаття пропонує нові підходи до організації освітнього процесу з виховання духовно-практичної позиції учнів початкової школи, які включають інтеграцію християнських цінностей в освітній процес та підкреслюють важливість створення сприятливого освітнього середовища для формування духовно зрілих особистостей, здатних діяти відповідно до моральних принципів у швидко змінюваному світі. Матеріали статті можуть бути

корисними для вчителів з інтеграції духовних цінностей в навчальні предмети.

Ключові слова: освітній процес, здобувачі освіти, духовність, духовно-практична позиція, інтеграція, цінності.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Організація освітнього процесу в умовах глобалізації та швидких змін у світі потребує нових підходів і постійного вдосконалення, щоб підготувати підрастаюче покоління до викликів сучасного суспільства. Швидкі зміни сьогодення вносять свої корективи в освіту, формуючи потребу в таких навичках і знаннях, які допоможуть учням успішно адаптуватися до змін, мислити критично, зберегти людяність та відповідально діяти в повсякденному житті. Це вимагає інтеграції морально-духовних компонентів в освітній процес, а також розвитку внутрішніх ресурсів учнів для підтримки психологічної стійкості, збереження духовних цінностей у контексті змін і викликів сучасного світу. Сучасні наукові дослідження підкреслюють важливість розвитку духовно-практичної позиції, моральної відповідальності, здатності до самовизначення та саморозвитку, що є необхідними складовими для забезпечення гармонійного розвитку особистості. Ці завдання мають не лише наукову значущість, але й практичну цінність для педагогічної практики. Вони ставлять перед освітою завдання інтеграції новітніх підходів до формування духовних цінностей, розвитку емоційного інтелекту та моральної стійкості, що дозволить майбутнім поколінням успішно функціонувати в умовах глобальних змін, зберігаючи при цьому людяність і моральність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій, що стосуються проблеми формування духовних цінностей та духовно-практичної позиції у здобувачів освіти, засвідчує зростаючу актуальність цієї теми в умовах сучасних соціокультурних викликів. Публікації останніх років наголошують на необхідності інтеграції духовних цінностей у навчальні програми та педагогічну практику для збереження моральної основи серед учнів, яка допоможе їм адекватно реагувати на виклики, які постають перед ними в умовах глобалізації, швидких технологічних змін та екологічних катастроф. Зокрема, дослідження, проведені у рамках освітнього експерименту «Теоретичні та методологічні засади формування духовно-практичної позиції учнів», виявляють важливість духовно-практичного підходу у вихованні молоді в умовах війни. Військові дії в Україні посилили потребу у розвитку моральних і духовних якостей у підрастаючого покоління, оскільки вони мають надзвичайно велике значення для підтримки

національної ідентичності та людяності у складних обставинах. Ряд публікацій також підкреслює роль духовного виховання як засобу збереження психологічного здоров'я дітей в умовах війни, надаючи можливість знайти внутрішній спокій і відповіді на екзистенційні питання в умовах постійного стресу та невизначеності.

Зарубіжні науковці, такі як Дж. Кросмен, Л. Міллер, П. Палмер, Д. Пьорпел та А. Зайонц, акцентували увагу на значенні духовного виховання для формування морально зрілих особистостей, здатних орієнтуватися в складних моральних ситуаціях. Зокрема, вони зазначали важливість створення навчальних середовищ, що сприяють розвитку духовних цінностей та етичних орієнтирів у процесі навчання. Серед вітчизняних науковців проблемами духовного виховання займалися І. Д. Бех, В. М. Бондаровська, М. Й. Боришевський, І. А. Зязюн, Е. О. Помиткін, О. В. Сухомлинська, А. І. Богуш, І. Л. Сіданіч та ін. Психолого-педагогічним аспектам духовності присвячені дослідження М. Євтуха, В. Жуковського, О. Зеліченка, О. Колісника, В. Москальця, Ж. Юзвак та ін. Проблеми виховання духовності торкалися і відомі педагоги Й. Г. Песталоці, Я. А. Коменський, які пов'язували поняття духовність із поняттям про дух як складову духовності (основа всього найкращого, що є в людині: прагнення до Бога, правди, добра та краси). Педагоги (В. Сухомлинський, С. Соловейчик, І. Зязюн) виокремили головні фактори, які впливають на духовне виховання підростаючого покоління: праця, сім'я, школа, вчитель. Видатний педагог Василь Сухомлинський підкреслював значення духовно-практичної позиції у вихованні особистості та пропагував ідею школи щастя – освітнього середовища, яке сприяє розвитку дітей у всіх аспектах життя (Сухомлинський, 1985). У працях видатного українського педагога, психолога Івана Беха теоретико-методичні засади формування духовно-практичної позиції дітей базуються на розвитку духовної культури, творчих здібностей, грі, трудовій діяльності, розвитку емоційної сфери та формуванні біблійного світогляду дітей (Бех, 2001). На його думку, породжувальною клітинкою духовності особистості слід вважати цінність, внутрішній сенс якої визначає її вчинкове життя. Реалізація такого підходу пропонується за допомогою осмислення концептуальної моделі Я-центрованості у вихованні та духовному розвитку особистості. Він вважає, що виховання духовно-практичної позиції передбачає формування стійких моральних цінностей, а також розвиток критичного мислення та самооцінки (Бех, 2018).

Таким чином, аналіз останніх досліджень демонструє важливість інтеграції етичних та духовних компонентів у зміст освіти, що дозволяє створити освітнє середовище, здатне сприяти розвитку духовного

потенціалу кожної дитини, готуючи її до успішного та морально зрілого життя в складних умовах сучасного світу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. З огляду на наукові праці недостатньо вирішеною є проблема організації освітнього процесу, що могла б сприяти формуванню духовно-практичної позиції здобувачів освіти та інтеграція християнських цінностей у шкільні предмети. Брак духовної спрямованості характерний як для вітчизняної, так і для зарубіжної освітніх систем. Одним з основних завдань є формування у здобувачів освіти здатності не лише отримувати знання, але й критично осмислювати їх, зберігаючи духовні цінності та моральні орієнтири в умовах швидких змін та соціальних трансформацій. Однак, незважаючи на значні зусилля, проблема інтеграції етичних і духовних компонентів в освітній процес залишається недостатньо вирішеною. Педагогічні моделі та програми, які враховують духовно-моральний аспект освіти, потребують подальшої розробки та адаптації до сучасних вимог. Це підкреслює необхідність оновлення педагогічних практик з метою досягнення більш глибокої взаємодії між освітнім процесом та духовними аспектами розвитку особистості здобувачів освіти.

Формування цілей статті (постановка завдань). Завданнями нашого дослідження є: 1) огляд літературних джерел з проблем організації освітнього процесу з метою формування основ духовності та духовно-практичної позиції здобувачів освіти; 2) обґрунтування важливості створення освітнього середовища, яке сприяє розвитку не лише інтелектуальних, а й духовно-моральних якостей учнів, що дозволяють їм ефективно діяти в умовах постійних змін та соціальних трансформацій; 3) представлення моделі інтеграції християнських цінностей у шкільні предмети.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна наука дедалі частіше визнає важливість впровадження духовної складової в освітній процес, формування духовних компетентностей здобувачів освіти. Розглядається питання можливості використовувати освітній простір для розвитку духовно-практичної позиції здобувачів освіти. Духовно-практична позиція здобувача освіти розглядається нами як комплекс ціннісних орієнтацій, переконань, мотивів, емоційно-вольових якостей, що формуються на основі духовного досвіду та практичної діяльності особистості, які спонукають її до активної участі в життєдіяльності та сприяють реалізації її моральних, культурних, етичних, духовних цінностей у різних сферах життя. Ця позиція включає в себе готовність до саморозвитку, самовдосконалення, взаємодопомоги, співпраці, соціальної відповідальності та здатність до конструктивного вирішення проблеми на

основі розвинуеного духовного світу, моральних цінностей та відповідних практичних навичок. Загалом, духовно-практична позиція є важливою складовою розвитку особистості та її соціальної адаптації, а також виявляє вплив на формування духовних та моральних цінностей, які можуть впливати на поведінку та взаємодію з іншими людьми в майбутньому.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Також Державним стандартом до ключових компетентностей включено інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (Державний стандарт початкової освіти НУШ, 2018).

Біблійна інтеграція у шкільні предмети є інноваційним підходом, як один із засобів формування духовно-практичної позиції здобувачів освіти, який дедалі більше використовується в системах освіти різних країн, особливо в школах, які підтримують християнські цінності. У християнських школах західного світу, які існують дуже давно, цей метод набув особливого значення. Цей метод полягає у включенні біблійних принципів, цінностей та концепцій у навчальні програми з різних предметів: «Я пізнаю світ», «Наука», «Мистецтво», «Іноземна мова» та навіть «Математика». Цього методу та багатьом іншим навчає Міжнародний альянс для розвитку християнської освіти, який заснований у 2016 році в Україні. Біблійна інтеграція – це таке викладання навчальних дисциплін у школі, яке формує християнський світогляд та цінності у здобувачів освіти, створює підґрунтя духовно-практичної позиції, допомагає їм мислити та вибирати вірну модель поведінки. Біблійна інтеграція виявляється в умінні вчителя пояснювати різні аспекти реальності та зміст навчальної дисципліни на основі біблійно-християнського світогляду.

На думку доктора Девіда Сміта і доктора Джона Шортга, християнський підхід до освіти розпочинається з фундаменту – з філософських передумов, тому що саме вони визначають потому зміст шкільної програми, викладання, структуру уроку, взаємовідносини між учителями, учнями і батьками, стиль керівництва в школі тощо. Біблійна точка зору на людську природу, ціль освіти, роль вчителя, моральний і духовний вимір освіти, зміст життя тощо – все це основні компоненти даного завдання. Зокрема, біблійна інтеграція передбачає, з одного боку, відповідний зв'язок між біблійними принципами, положеннями і цінностями, а з іншого – з ідеями, практикою і змістом освіти. Так, наприклад, біблійське вчення про те, що всі люди створені за подобою

Божою, змінюють відношення учителя до учнів, і до того, як слід з ним поводитися. Заповідь любити Бога та своїх ближніх побуджує учителя говорити про служіння Господу і суспільству, вирішуючи цю педагогічну задачу наряду з такими цілями, як особистісний успіх в житті школяра і його підготовка до дорослого життя. Біблійна заповідь про прийняття людей, їхньої мови з інших країн в доповнення до шкільної програми побуджує учителя іноземної мови навчати здобувачів освіти розуміти людей іншої культури та бути гостинними до них (Smit & Shortt, 2002).

Для прикладу наведемо модель біблійної інтеграції під назвою «Велика Божа історія», розроблену професором і автором книги «З Богом на уроці» Ван Харро Брумеленом (Van Brummelen, 2009).

Основні принципи біблійної інтеграції (за Ван Харро Брумеленом):

1. Принцип створення. У чому полягає ймовірний задум Бога для конкретної галузі творіння (матеріальної чи нематеріальної), яку ми зараз вивчаємо на уроці?

2. Принцип гріхопадіння. Як спотворився Божий план для цієї галузі творіння через непослух людства, коріння якого, безсумнівно, приховано у гріхопадінні?

3. Принцип викуплення і відновлення. Бог відкрив шлях викуплення для людства і для всього творіння через подвиг Свого Сина. Що Він очікує від нас у здійсненні відновлення тієї області творіння, яку ми конкретно вивчаємо на уроці?

4. Принцип прославлення. Як учні можуть поглибити розуміння біблійного образу життя і укріпити вірність Богу?

Наведемо приклад інтеграції в 2-му класі з предмету «Я досліджую світ».

1. Принцип створення. Все створено у гармонії (Іс. 49: 18-19) (Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Завіту..., 2002). Природа Всесвіту і характер Творця тісно взаємозв'язані. Через ознайомлення з природним довкіллям дитина пізнає характер Творця. Світотворення характеризується доцільністю. Підтвердити деякі закони природи учень може емпірично (шляхом проведення дослідів). Світотворення характеризується досконалістю творіння, тобто живі організми зрілі та завершені. Навчити дитину вбачати Божу мудрість, втілену в творінні. За допомогою Божого Слова відкрити дитині світ рослин та тварин, які є алегоричним тлумаченням Божих істин (Буття 1:31) (там само, 2002).

2. Принцип гріхопадіння. Гріхопадіння спричинило розділення з Богом-Творцем, яке призвело до втрати досконалих знань та адекватного оцінювання навколишнього світу. Спотворилось мислення людини щодо розуміння біблійного погляду на творіння. Виникло поклоніння природі, або

жорстоке відношення до природних ресурсів, поява катаклізмів (всесвітній потоп, зміна клімату).

3. Принцип відкуплення. Суть його полягає у відновленні стосунків з Богом через Ісуса Христа; в усвідомленні відповідальності перед Богом за подарований нам світ; в наближенні до Логосу та в альтернативному розумінні світотворення.

4. Принцип прославлення. Він передбачає любов до Бога, яка виявляється в любові до творіння, формуванні бережливого відношення до природи; обумовлює розвиток почуття захоплення красою Божого творіння і вдячності Творцю.

Тема інтеграції біблійних цінностей у шкільні предмети дуже широка й не може бути повністю висвітлена в одній статті. Це ціла наука й методика викладання. Інтеграція християнських цінностей має бути включена в усі аспекти освітнього процесу для успішного формування духовно-практичної позиції здобувача освіти. Уроки, ранкові зустрічі та виховні заходи розкривають значення цих цінностей через обговорення життєвих ситуацій, вивчення літературних творів та вирішення моральних дилем. Як писав Василь Сухомлинський: «Мораль виховується тільки тоді, коли вона є органічною частиною життя дитини» (Сухомлинський, 1985).

Окремо зупинимося на інтеграції духовних цінностей у проведенні тематичних святкувань. У Концепції Нової української школи зазначено, що виховний процес має стати невід'ємною складовою всього освітнього процесу закладу освіти та має формувати цінності (Державний стандарт початкової освіти НУШ, 2018). Крім академічних знань, освітній процес покликаний формувати погляди, переконання, способи поведінки молодого підростаючого покоління у соціумі. Свято є одним із засобів цілісного та гармонійного розвитку особистості дитини, синтез практично всіх видів мистецтва. Виховна роль свята, та полягає у формуванні характеру на основі духовно-моральних цінностей та духовно-практичної позиції у дитини. Кожне свято є тематичним, має пізнавальну та духовно-моральну ціль. Виховується культура поведінки, дисциплінованість, відповідальність. Досягається ціль естетичного виховання завдяки святковому оформленню зали, підбору костюмів. Через доброзичливу атмосферу святкування виховуються дружні відносини між дітьми, вміння злагоджено діяти в команді. Свята викликають емоційне задоволення та радість, що знижує тривожність, наприклад, у дітей з особливими освітніми потребами. Святкове дійство (музика, театральне мистецтво) в цілому впливає на гармонізацію емоційної сфери дітей, яка відіграє важливу роль у становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами. Слід зауважити, що саме під час свят у всіх дітей формується милосердя, доброта, бажання

прийти на допомогу один одному. Підготовка та проведення святкового дійства позитивно впливають на регуляцію поведінки, формування духовності, на соціальну адаптацію дитини (дитина навчається діяти в соціумі).

Свята духовно-морального спрямування ставлять перед собою, перш за все, духовні цілі: діти пізнають видиму (пори року) та невидиму (духовні закони) частини Божого творіння; здобувачі освіти знайомляться з життям Ісуса Христа та із ціллю Його приходу на Землю; у дітей виховується благоговійне ставлення до Творця, що формує духовно-практичну позицію. Свята сприяють тісній взаємодії сім'ї та освітнього закладу. Саме через проведення свят за участю батьків досягається співпраця вчителів, батьків, учнів у формуванні родинно-сімейних, духовно-моральних цінностей та духовно-практичної позиції. Відбувається посилення ролі сім'ї у вихованні дітей, зміцнення взаємодії сім'ї та освітнього закладу у духовному становленні підростаючого покоління. Формується довіра батьків до освітнього закладу, бажання батьків завжди бути єдиним цілим з освітнім процесом та допомагати шкільній освіті.

Висновок. Отже, організація освітнього процесу, спрямована на формування духовно-практичної позиції, вимагає комплексного підходу. Формування духовних цінностей, духовно-практичної позиції у здобувачів освіти є необхідною невід'ємною складовою освітнього процесу. Біблійна інтеграція в шкільні предмети, проведення ранкових бесід на духовно-моральну тематику, тематичних тижнів, тематичних свят – все це сприяє формуванню духовно-практичної позиції здобувача освіти початкової школи. Всі ці методи впливу повинні бути адаптовані до повсякденних життєвих ситуацій, що зробить їх практично значущими для учнів.

Література

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання – нова освітня філософія. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 1. С. 6–19.
3. Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Завіту ; пер. проф. Івана Огієнка. Київ: Українське біблійне товариство, 2002. 1375 с.
4. Державний стандарт початкової освіти НУШ; Міністерство освіти і науки України. Київ, 2018. 30 с.
5. Сухомлинський В. А. Серце відаю дітям. Народження громадянина. Київ: Радянська школа, 1985. 400 с.
6. Van Brummelen H. *Walking with God in the Classroom: Christian Approaches to Teaching and Learning*. 3rd ed. Colorado Springs: Purposeful Design Publications, 2009. 298 p.

7. Smit, D., & Shortt, D. *The Bible and the Task of Teaching*. The Bible and Education. Stapleford Centre, 2002. С. 37–38.

References

1. Bekh, I. D. (2018). *Osobystist' na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti: monohrafiia* [The Personality on the Way to Spiritual Values: Monograph]. Kyiv – Chernivtsi: Bukrek, 320 s (ukr).
2. Bekh, I. D. (2001). *Osobystisno zorientovane vykhovannia – nova osvityna filosofiiia* [Personality-Oriented Education – A New Educational Philosophy]. *Pedahohika tolerantnosti* [Pedagogy of Tolerance], No. 1, pp. 6–19. Kyiv: Pedahohichna presa. (ukr).
3. Bibliia, abo Knyhy Sviatoho Pys'ma Staroho i Novoho Zavitu [The Bible, or the Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testaments] / Pereklad prof. Ivana Ohienka. (2007). Kyiv: Ukrain's'ke bibliine tovarystvo [Ukrainian Bible Society], 1375 s (ukr).
4. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2018). *Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity NUSH* [State Standard for Primary Education of the New Ukrainian School]. Kyiv, 30 s (ukr).
5. Sukhomlynskyi, V. A. (1985). *Serdtse viddaiu ditiam. Narodzhennia hromadianyna* [I Give My Heart to the Children. The Birth of a Citizen]. Kyiv: Radians'ka shkola, 400 s (ukr).
6. Van Brummelen, H. (2009). *Walking with God in the Classroom: Christian Approaches to Teaching and Learning* (3rd ed.) Colorado Springs, CO: Purposeful Design Publications. 298 p. (eng).
7. Smit, D., & Shortt, D. (2002). *The Bible and the Task of Teaching. The Bible and Education*, Stapleford Centre, pp. 37–38. (eng).

PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PRIMARY SCHOOL FOR THE FORMATION OF THE SPIRITUAL AND PRACTICAL POSITION OF STUDENTS

L. L. Parasochka

Abstract. The article is dedicated to the pressing issue of modern educational institutions – the formation of the foundations of spirituality and the spiritually-practical position of students, which is an essential and integral component of the education system in Ukraine. The paper emphasizes the importance of integrating moral and spiritual components into the content of education. The article also addresses the creation of an educational environment that could influence the development of the foundations of spirituality and the spiritually-practical position of primary school students. Special attention is given to the development of spiritual competence among learners, which is an important component of the new Ukrainian school and modern pedagogy. Spiritual competence is a vital part of life competence, which includes the cultivation of moral and spiritual qualities and the ability to navigate complex life situations. In this context, the article aims to identify innovative approaches to organizing the educational space in

primary schools. The work presents a model for integrating Christian values into school subjects. Such integration involves viewing educational goals and subject content, as well as relationships within the school community, from the perspective of God's intentions for human life. This integration engages students in a Christian way of thinking in education, and pedagogical activity encourages the understanding of Christian virtues and corresponding actions. The main research methods are methods of analysis and synthesis. Thus, the article proposes new approaches to organizing the educational process for cultivating the spiritually-practical position of primary school students, which include the integration of Christian values into the educational process and emphasize the importance of creating a supportive educational environment for forming spiritually mature individuals capable of acting according to moral principles in a rapidly changing world. The materials of the article may be useful for teachers in integrating spiritual values into educational subjects.

Keywords: educational process, schoolchildren, spirituality, spiritually-practical position, integration, values.

Парасочка Людмила Леонідівна – директор ТОВ «Софіївсько-Борщагівська початкова школа «Софія» (с. Софіївська Борщагівка, Київська область, Україна). E-mail: mila8900@gmail.com.

Parasochka Lyudmyla Leonidivna – director of the LLC «Sofiya-Borshagiv Primary School «Sofia» (Sofiyivska Borshchahivka, Kyiv region, Ukraine). E-mail: mila8900@gmail.com